

УДК 657.67

Дікань Л.В.

кандидат економічних наук,
професор кафедри контролю і аудиту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Владімірова Н.П.

аспірант кафедри контролю і аудиту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті на підставі проведення теоретичного аналізу узагальнено підходи до визначення категорії «фінансова безпека». За допомогою морфологічного аналізу запропоновано уточнене визначення категорії «фінансова безпека». Досліджено рівні фінансової безпеки.

Ключові слова: фінанси, фінансова безпека, рівень фінансової безпеки, суб'єкти господарювання, фінансова безпека підприємства.

Дікань Л.В., Владимірова Н.П. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье на основании проведения теоретического анализа обобщены подходы к определению категории «финансовая безопасность». С помощью морфологического анализа предложено уточненное определение категории «финансовая безопасность». Исследованы уровни финансовой безопасности.

Ключевые слова: финансы, финансовая безопасность, уровень финансовой безопасности, субъекты хозяйствования, финансовая безопасность предприятия.

Dikan L.V., Vladimirova N.P. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FINANCIAL SECURITY OF ECONOMIC ENTITIES

Based on the theoretical analysis, the authors have summarized the approaches to definition of the category "financial security". Thus, the authors refined and suggested definition of "financial security" using morphological analysis. They also investigated the level of financial security.

Keywords: finance, financial security, level of financial security, economic entities, financial security of company.

Постановка проблеми. Характерною рисою суспільного розвитку є стрімке зростання фінансового сектору економіки та його впливу на різні сторони суспільного буття. Кризи, що відбуваються останнім часом на валютних і фінансових ринках, безпосередньо позначаються на економічній, політичній та навіть ідеологічній ситуації в державі. Це особливо відчутно для нашої країни, яка функціонує в умовах гострого дефіциту фінансових та матеріальних ресурсів, а також дефіциту часу, відведеного на проведення різних реформ. Фінансові кризи, ускладнюючи виробничі процеси, спричиняють погіршення життєвого рівня населення та зростання соціальної нестабільності у суспільстві. Тобто сьогодні можна стверджувати, що проблеми фінансового сектору є однією з причин уповільнення економічного розвитку країни.

Вразливість економіки з боку фінансового сектору значно посилилась з розвитком таких атрибутів ринкового сектору як кредитування та розгалуження мережі банків. Так, банкрутство деяких банків через втрату ліквідності, зокрема і в разі нерозважливої кредитної політики, має дуже тяжкі наслідки для економіки в цілому.

В останні десятиліття нестійкість фінансового сектору ринкової світової економіки значно посилилась за рахунок таких факторів, як:

- зростаюча глобалізація господарських процесів;
- дефіцитність державних бюджетів і зростання заборгованості більшості країн;
- політизація кредитної сфери;
- поширення практики фінансових пірамід тощо.

Тому увага, що приділяється фінансовій безпеці, не випадкова. Адже для успішного виконання державою своїх основних функцій, особливо в умовах про-

ведення на сході країні антитерористичної операції, необхідні обсяги фінансових ресурсів. І без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне завдання, що стоїть перед Україною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання фінансової безпеки було висвітлено в роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених та практиків, серед яких можна назвати О.Д. Василика, О.І. Барановського, В. Гейця, В.І. Мунтіяна, А.А. Чухна та інших. Зокрема, в роботах цих авторів розглядалися питання визначення сутності категорії «фінансова безпека», наведено перелік окремих загроз та індикаторів фінансової безпеки і деякі підходи щодо їх класифікації, запропоновано певні напрями гарантування фінансової безпеки. Разом з тим залишається ще багато невирішених та дискусійних питань теоретичного характеру у сфері фінансової безпеки, що й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття теоретичних засад фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Поняття фінансової безпеки є настільки широким, як і визначення фінансів як системи економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. А фінанси, як відомо, є таким механізмом, що пронизує всю економічну систему та дозволяє створювати передумови для майбутнього її функціонування та розвитку. Тому і сама фінансова безпека є складною багаторівневою системою, до складу якої входить багато підсистем, кожна з яких має власні ознаки та особливу структуру.

Проте на сьогодні у роботах вітчизняних вчених-економістів усталене поняття навіть категорії «фінансова безпека» поки відсутнє.

Так, В.І. Мунтян під фінансовою безпекою розуміє стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [1, с. 269]

Деяко модифіковане визначення цієї категорії пропонується у методичних рекомендаціях щодо оцінки рівня економічної безпеки України, де фінансова безпека є таким станом фінансової грошово-кредитної, бюджетної, валютної, банківської і податкової системи, який може ефективно забезпечити функціонування держави, підтримуючи її економічну стійкість у глобальному середовищі [2, с. 16]. А от за твердженням М.М. Єрмошенка, «фінансовою безпекою є такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [3, с. 96].

Наведені вище формування та тлумачення поняття «фінансова безпека» іншими авторами, як правило, відображають лише окремі аспекти цієї категорії і не можуть претендувати на її всеосяжне й однозначне трактування. Водночас складність самого явища фінансової безпеки робить можливим надавати розширене визначення цієї категорії з виділенням найважливіших елементів її системи.

З цієї точки зору заслугоує на увагу визначення поняття «фінансової безпеки», наведене О.І. Барановським.

«Фінансова безпека – це:

– важлива складова економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів;

– рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектору економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань;

– стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

– стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання та саморегулювання;

– якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливові можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, в також гарантує (у разі потреб) повернення вкладених коштів» [4, с. 128].

І.А. Бланк також описує широкий комплексний підхід до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» та виділяє його характеристики:

1) фінансова безпека підприємства є основним елементом системи економічної безпеки в загальному складі елементів економічної безпеки;

2) фінансова безпека є системою кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його фінансової захищеності;

3) об'єктом гарантування фінансової безпеки є сформована система пріоритетних фінансових інтересів підприємства, які вимагають захисту в процесі фінансової діяльності;

4) важливим цільовим спрямуванням системи фінансової безпеки підприємства є створення необхідних фінансових передумов сталого зростання підприємства у поточному та перспективних періодах;

5) основою формування фінансової безпеки підприємства є ідентифікована система реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру його фінансовим інтересам;

6) система фінансової безпеки конкретного підприємства допускає диференційований рівень кількісних і якісних параметрів захищеності фінансових інтересів;

7) фінансова безпека підприємства є системою, яка забезпечує стабільність важливих фінансових пропозицій розвитку підприємства, які формують захист його фінансових інтересів [5, с. 345].

Дослідник К.С. Горячева наполягає на тому, що фінансова безпека підприємства проявляється при фінансовому стані, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії та завдань достатнім обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [6, с. 5].

Російський вчений Г.С. Вечканов дає характеристику фінансовій безпеці, роблячи акцент на ефективному використанні ресурсів з метою забезпечення фінансової безпеки. Вчений розглядає фінансову безпеку, як:

– сукупність робіт із забезпечення максимально високого рівня платоспроможності підприємства та ліквідності його оборотних коштів;

– стан ефективного використання ресурсів підприємства, проявляється в показниках прибутковості та рентабельності, а також управління основними і оборотними засобами;

– процес запобігання збитків від негативних внутрішніх і зовнішніх впливів на економічну безпеку підприємства [7, с. 164].

Такі вчені, як А.В. Гукова і І.Д. Анікіна вважають, що сутність фінансової безпеки підприємства полягає у здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію в умовах невідомою і конкурентного середовища. Отже, фінансова безпека – це такий стан підприємства, який:

1) дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді;

2) задовольняє потребу підприємства у фінансових ресурсах для сталого розширеного відтворення підприємства;

3) забезпечує достатню фінансову незалежність підприємства;

4) здатне протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, які прагнуть завдати фінансових збитків підприємству або змінити всупереч бажанню структуру капітал, або примусово ліквідувати підприємство;

5) забезпечує достатню гнучкість під час прийняття фінансових рішень;

6) захищає фінансові інтереси власників підприємств [8, с. 34].

Р.С. Папехін стверджує, що фінансова безпека визначає певний стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам [9, с. 4].

М.Ю. Погосова, В.С. Лебедева розглядають фінансову безпеку підприємства як складову економічної безпеки підприємства, яка є станом підприємства, що:

- забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства;
- дозволяє самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію;

- дозволяє ідентифікувати небезпеки і загрози стану підприємства і розробляти заходи для їх своєчасного усунення;

- має бути оцінений якісними і кількісними показниками, які мають граничні значення [10].

Подальше дослідження робіт цих та інших авторів з питань формування понятійного апарату фінансової безпеки дозволяє зробити висновок про доцільність групування визначень його сутності для більш глибокого розуміння за такими базовими категоріями, як стан, захист, положення, стабільність, сукупність, система та ін. (табл. 1). Для цього автор використав метод морфологічного аналізу.

Як видно з таблиці 1, фінансова безпека дійсно має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву. Саме від фінансової безпеки залежить рівень розвитку реального сектору економіки, виробнича, соціальна, екологічна, воєнна й усі елементи та види безпеки. Вона виступає своєрідною об'єднуючою основою при створенні всіх інших умов національної безпеки.

Тому зазначена в таблиці 1 сукупність морфологічних одиниць, які визначають сутність фінансової безпеки, є значною мірою неоднорідною і потребує подальшого порівняння. Таке порівняння можливе за допомогою декомпозиції наведених визначень на основні складові, до яких слід зарахувати сутнісну складову поняття, призначення фінансової безпеки, її характерні риси, об'єкт забезпечення та основу формування фінансової безпеки (рис. 1).

Рис. 1. Морфологічна декомпозиція визначення сутності категорії «фінансова безпека»

Втім, варто зазначити, що, розглядаючи підхід, згідно з яким фінансова безпека суб'єкта господарювання розглядається як фінансова сталість, то можна зробити висновок, що такий підхід звужує сутність поняття «фінансова безпека суб'єкта господарювання». Таке зауваження ґрунтується на тому, що фінансова сталість є лише однією з характеристик бажаного стану фінансової безпеки.

Схожим за змістовністю є й підхід, згідно з яким фінансова безпека суб'єкта господарювання – це здатність підприємства до самостійної реалізації

Таблиця 1

Узагальнення підходів до визначення фінансової безпеки

Автор	Базова категорія чи поняття											
	сукупність	система	стан	захист	положення	стабільність	якість	рівень	складова	здатність	процес	елемент
Горячова К.С. [6]			+									
Реверчук Н.І. [11]				+								
Мунтіян В.І. [1]			+									
Кіріченко О.А., Кім Ю.Г. [12]					+	+						
Парфенова Т.В. [13]			+									
Єрмошенко М.М. [3]			+									
Барановський О.І. [4]			+				+		+			
Миколайчук А.Б. [14]	+											
Савицька О.І. [15]		+										
Погосова М.Ю., Лебедева В.С. [10]									+			
Папехін Р.С. [9]						+			+			
Гукова А.В., Анікіна І.Д. [8]			+							+		
Вечканов Г.С. [7]	+		+								+	
Горячева К.С. [6]			+									
Бланк І.А. [5]		+										+

Джерело: узагальнено автором

стратегії, бо така здатність виступає також однією з характеристик.

Щодо підходу з визначення фінансової безпеки суб'єктів господарювання як захисту від можливих загроз, то можна зробити висновок про те, що захист від різноманітних загроз є однією із функцій фінансової безпеки або одним з першочергових завдань.

Підхід, який передбачає розгляд фінансової безпеки суб'єктів господарювання як комплексу заходів щодо фінансової та монетарної політики також дещо звужує поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання через те, що комплекс заходів – це, скоріше, засіб досягнення мети.

На думку автора, найбільш доцільними є два підходи: фінансова безпека суб'єкта господарювання як складова економічної безпеки; фінансова безпека суб'єкта господарювання як фінансовий стан, що характеризується збалансованістю.

Отже, проведений аналіз говорить про те, що фінансова безпека розглядається під різними кутами, зокрема:

1) з позиції ресурсно-функціонального підходу: фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, областей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань;

2) з точки зору статички: фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

3) в контексті нормативно-правового регламентування: фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, при яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами.

Окреслені підходи є вірними та доцільними, але найбільшого результату можна отримати у разі їх поєднання. При цьому необхідно доповнити, окрім збалансованості, ще певними ознаками окреслено фінансовий стан.

Однак перше ніж дати власне визначення сутності фінансової безпеки, необхідно визначитися з рівнем її забезпечення. При цьому варто зауважити, що сьогодні проблеми фінансової безпеки вже виходить за національні кордони. Тому фінансова безпека держави має, безумовно, внутрішній і зовнішній аспекти. І на зовнішньому рівні вона передусім характеризується фінансовим суверенітетом та фінансовою незалежністю країни.

Внутрішня система фінансової безпеки держави, на нашу думку, складається з чотирьох рівнів (рис. 2).

Політика фінансової безпеки в нашій державі реалізується в тісному зв'язку з політикою соціального захисту населення, оскільки основні принципи політики фінансової безпеки в демократичному суспільстві передбачають пріоритет фінансової безпеки людини, верховенство права в її реалізації, адекватність заходів гарантування безпеки від існуючих та потенційних загроз. Але ключовим питанням гаран-

Рівні безпеки	Види безпеки
Макрорівень	Національна безпека
Мезорівень	Регіональна та галузева безпека
Макрорівень	Безпека суб'єктів господарювання
Нанорівень	Безпека індивідуума (сім'ї)

Рис. 2. Рівні фінансової безпеки

тування фінансової безпеки України, на думку багатьох фахівців і науковців, є узгодження всіх рівнів фінансової безпеки – безпеки індивідуума, регіональної та галузевої безпеки, безпеки суб'єктів господарювання та національної безпеки.

Для цього дослідження цікавий саме рівень суб'єктів господарювання, який має вийти на перше місце як основа економічної безпеки держави. Необхідно мінімізувати загрози діяльності підприємств як з боку кримінальних елементів і тіньових структур, так і, хоч як це не парадоксально, з боку державних і регіональних органів влади. З огляду на це найактуальнішою є проблема встановлення оптимального співвідношення фінансової безпеки індивідуума, суб'єкта господарювання, регіону та держави.

В цьому сенсі необхідно зазначити, що відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. № 1775-III під суб'єктами господарювання розуміється зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка здійснює господарську діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізична особа-підприємець чи інвестор, у тому числі іноземний, що є стороною угоди про розподіл продукції відповідно до Закону України «Про угоди про розподіл продукції», його підрядник, субпідрядник, поставальник та інший контрагент, що виконує роботи, передбачені угодою про розподіл продукції, на основі договорів з інвестором.

Враховуючи зазначене, на думку автора, фінансова безпека суб'єкта господарювання – це складова економічної безпеки держави, яка визначає фінансовий стан суб'єкта господарювання з приводу його збалансованості, сталості та фінансової ліквідності з метою формування потенціалу для протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Запропоноване визначення відрізняється від існуючих комплексністю, підкресленням підпорядкованості економічній безпеці держави та переліченням ключових ознак бажаного стану діяльності суб'єкта господарювання.

Наукова новизна статті полягає в уточненні та обґрунтуванні визначення поняття «фінансова безпека суб'єкта господарювання».

Для обґрунтування економічного змісту фінансової безпеки суб'єкта господарювання, необхідно визначитися з критеріальними характеристиками фінансової безпеки.

Для цього передусім необхідно визначити взаємозв'язок між фінансовою та економічною безпекою суб'єктів господарювання. В цьому сенсі варто зазначити, що економіка і фінанси на рівні суб'єктів господарювання – це дві взаємозалежні категорії, які мають різний рівень впливу. Так, економіка суб'єктів господарювання – це більш широке поняття, ніж фінанси підприємства, оскільки в своєму складі мають і фінансову складову. Якщо ж говорити про економічну і фінансову безпеку під-

приємства, то слід виділити в їх складі домінуючі елементи.

У складі економічної безпеки домінуючим елементом є персонал, матеріальні та нематеріальні цінності, наукові розробки, технології і т.п. Роль фінансів у складі економічної безпеки не може бути головною, оскільки в економіці домінують такі фактори виробництва, як робоча сила, засоби та предмети праці, технології та інформація, підприємницькі здібності і лише в останню чергу фінансові кошти.

Водночас у складі фінансової безпеки підприємств головним елементом є фінансові ресурси, їх величина, джерела формування, обсяги та напрямки використання. Тому між економічною і фінансовою безпекою не можна поставити знак рівності.

Висновки з дослідження. Фінансова безпека суб'єкта господарювання має об'єктивно-суб'єктивне прояв. При цьому об'єктивна сторона фінансової безпеки підприємства пов'язана з формуванням і використанням фінансових ресурсів. Суб'єктивна сторона фінансової безпеки обумовлена прийнятими рішеннями власників, керівників і якістю виконання цих рішень з боку персоналу.

У зв'язку з цим кожен суб'єкт господарювання відповідно до законів економіки повинен забезпечувати свій високий рівень фінансової безпеки. Але в умовах жорсткої конкуренції і невизначеності перспектив розвитку, необґрунтованих або несвоєчасних управлінських рішень фінансова безпека суб'єкта знижується, зростає загроза фінансової кризи, а можливо, і банкрутства. Втрата фінансової безпеки суб'єкта господарювання є наслідком суб'єктивних рішень і дій людей, від яких залежить стабільність його фінансової системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
- Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. – К. : Академпрес, 2003. – 64 с.
- Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави і національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2001. – 309 с.
- Барановський О.І. Фінансова безпека України (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія / О.І. Барановський. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2004. – 759 с.
- Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
- Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К.С. Горячева. – К. : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2006. – 20 с.
- Вечканов Г.С. Экономическая безопасность : учебник [для студ. ВНЗ] / Г.С. Вечканов. – СПб. : Изд-во Питер, 2007. – 384 с.
- Гукова А.В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А.В. Гукова, И.Д. Аникина // Образование и общество. – 2006. – № 3. – С. 98–102.
- Палехін Р.С. Индикаторы финансовой безопасности предприятия / Р.С. Палехін. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.
- Погосова М.Ю. Аналіз методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / М.Ю. Погосова, В.С. Лебедева // Экономические науки. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.
- Реверчук Н.И. Управление экономическою безопасностью предприятий структур / Н.И. Реверчук. – Л. : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
- Кириченко О.А. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства / О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 13–16.
- Парфенова Т.А. Финансовая безопасность предприятия: системный подход // Консультант. – 2010. – № 15. – С. 14–18.
- Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу / А.Б.Миколайчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 32.
- Савицька О.І. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України / О.І. Савицька // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С. 14.